

Uloga knjižnice u digitalnom dobu - usluge i programi gradske knjižnice Poreč

Stevanović, Dubravka

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:156823>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku**

Dubravka Stevanović

**Uloga knjižnice u digitalnom dobu:
usluge i programi Gradske knjižnice Poreč**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku**

Dubravka Stevanović
Matični broj: 19210

Uloga knjižnice u digitalnom dobu

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo
Mentorica: dr.sc. Cecilija Jurčić Katunar

Rijeka, 29. kolovoza 2017.

Sažetak diplomskog rada

Ključne riječi: *informacija, knjižnica, knjiga, digitalno doba, informacijsko društvo, elektronička knjiga, informacijska pismenost, narodna knjižnica, Gradska knjižnica Poreč*

Knjižnica kao obrazovna, kulturna i informacijska ustanova treba pridonositi znanju, obaviještenosti i demokraciji u društvu, a osnovna joj je zadaća omogućiti korisnicima da slobodno pristupe građi i informacijskim izvorima koji im trebaju za rad, učenje, obaviještenost ili razonodu.

Danas se osobito naglašava i zadaća knjižnice da pruži jednak pristup informaciji svima, što znači da *svaki* korisnik mora moći dobiti informaciju koja mu treba, bez obzira na njezinu vrstu i način na koji se može koristiti.

Uloga se narodnih knjižnica reaktualizira u kontekstu informacijskog društva i karakterističnih društvenih procesa na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće. Pod utjecajem informacijsko-tehnološkog razvoja, uvode se nove metode i strategije djelovanja, a fokus nije više na knjižničnim zbirka nego na samim korisnicima. Stoga knjižnice 21. stoljeća trebaju u svoje djelovanje uključiti i svoje članove, što je u radu prikazano na primjeru Gradske knjižnice Poreč, koja gotovo svake godine pokreće nove projekte ne samo u knjižnici, već i u cijeloj zajednici u kojoj djeluje.

Rad se, kroz povijesni razvoj knjige i knjižnica, primarno bavi djelovanjem knjižnica u digitalnom, informacijskom društvu te razmatra procese i ulogu knjižnice u suvremenoj društvenoj zajednici.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Razvoj knjige i knjižnice	2
2.1. Usmena kultura i počeci pismenosti.....	2
2.2. Srednji vijek i izum tiska.....	6
3. Knjižnica u suvremeno doba	10
3.1. Izazovi knjižnice u digitalno doba.....	13
3.1.1. Digitalizacija.....	15
3.1.2. Obvezni primjerak elektroničke građe.....	17
3.1.3. Otvoreni pristup i izgradnja institucijskih repozitorija.....	19
3.2. Knjižnica bez zidova: uloga knjižnice u zajednici.....	21
3.2.1. Promicanje informacijske pismenosti.....	21
3.2.2. Raznolikost knjižničnih programa i usluga.....	24
4. Programi i usluge Gradske knjižnice Poreč	28
4.1. Programi za djecu i mlade.....	28
4.2. Volonterski programi.....	30
4.3. Ostali programi Gradske knjižnice Poreč.....	33
5. Zaključak	35
6. Popis literature	36

1. Uvod

U današnje smo vrijeme svjedoci sve većeg broja informacija koje stvaraju i prenose digitalni mediji. Stoga se knjižničarstvo, kao struka koja se primarno bavi očuvanjem i prenošenjem informacije, morala prilagoditi vremenu u kojem je informacija dostupna na svakom koraku, a ipak njezini korisnici nisu u potpunosti informacijski pismeni.

Digitalno doba pred knjižnice postavlja brojne izazove, no da bismo ih mogli razumjeti i promisliti ulogu knjižnica u suvremeno doba, potrebno je osvrnuti se na njihov nastanak i razvoj. Ovaj rad stoga započinje izlaganjem povijesnog razvoja pisma, knjiga i knjižnice, budući da njihov razvoj teče gotovo simultano. Središnji dio rada tematizira i problematizira zaokret u knjižničnom poslovanju u digitalnom dobu, ali i razmatra različite procese koji se odvijaju u knjižnicama današnjice.

U radu je predstavljena stručna literatura koja nudi smjernice kojima bi se knjižnice, a osobito one narodne, trebale koristiti kako bi u svoje djelovanje implementirale nove tehnologije, ali i nove potrebe svojih korisnika.

Najveća transformacija suvremenih knjižnica leži u premještanju naglaska s knjižnične građe na same korisnike te se posljednji dio rada, na primjeru djelovanja Gradske knjižnice Poreč, bavi programima i uslugama kojima knjižnica doprinosi obrazovnom, informacijskom i kulturnom razvoju svojih korisnika, kao i njihovoj potrebi za raznodom i socijalizacijom.

Taj primjer pozitivne prakse pokazuje iznimnu važnost izlaska knjižnice u zajednicu te prilagođavanja programa i usluga individualnim korisničkim potrebama. Spremnost da knjižnica lokalnoj zajednici u kojoj djeluje ponudi zanimljive i relevantne sadržaje kojima će privući nove članove te zadržati postojeće, potvrđuje njezinu ulogu informacijskog i kulturnog središta zajednice.

2. Razvoj knjige i knjižnice

2.1. Usmena kultura i počeci pismenosti

Prije pojave pisma i pismene komunikacije postojala je ona usmena. Iako postoje dokazi da usmena komunikacija nije svojstvena isključivo čovjeku, upravo je za njegov sustav govora karakterističan neiscrpno bogati komunikacijski raspon. Pretpismena društva usavršila su mnoge mnemotehničke vještine kako bi očuvali i prenijeli skupljena znanja i sjećanja, a sam je prijenos informacija bio ritualiziran određenim radnjama i stiliziranim pokretima tijela koji su bili povezani s funkcijama u kojima su se koristili. Nisu svi članovi društva upotrebljavali mnemotehničke vještine, već su za to bili zaduženi pojedinci poput vračeva i svećenika. Od izuzetne važnosti bio je i ritam, zbog svoje lake pamtljivosti (Pelc, 2002:12).

Teoretičar Water Ong proučavajući usmenost razlikuje dvije vrste: *primarnu* i *sekundarnu*. Koristeći se pojmom primarne usmenosti, opisuje kulture koje su gotovo netaknute pismenošću, te napominje kako takve kulture danas gotovo i ne postoje jer su sve kulture barem u nekom obliku svjesne pisane riječi. Sekundarnom usmenom kulturom referira se na današnju tehnološku kulturu gdje se (nova) usmenost postiže telefonom, radio prijemnikom, televizijom i ostalim modernim tehnološkim napravama. Unatoč tome što su riječi utemeljene u oralnom mediju, to jest, govoru; Ong tvrdi da ih pisanje zatvara u vizualno polje, budući da razmišljanje o nekoj riječi uvijek prizove određenu sliku. Stoga, smatra Ong, o usmenoj se kulturi ne može govoriti bez referiranja na pisani medij (Ong, 2002:31).

Najstarije sačuvane dokaze o pismenosti nalazimo u sumerskoj kulturi – i to u obliku malih glinenih pločica s urezanim piktogramima. Te pločice potječu iz sredine četvrtog tisućljeća prije Krista. Sumerani su se nastanili u južnom dijelu Mezopotamije i njezinoj plodnoj ravnici, a unatoč intenzivnim istraživanjima i arheološkim iskapanjima njihova rasa i podrijetlo ostaju nepoznati. Pretpostavlja se da su se sa sjevera (najvjerojatnije s područja Kaspijskog mora) spustili u južni dio ravnice između rijeka Tigrisa i Eufrata. Ondje su razvili bogatu civilizaciju čije su ostatke kasnije preuzeli i drugi narodi na tom području. Tek istraživanja u 19. stoljeću otkrivaju sumerske gradove, hramove i druge njihove ostatke.

Daljnja istraživanja su vrlo opsežna, pa danas Sumerani dobivaju počasno mjesto u povijesti, a posebice povijesti pisma, knjige i knjižnice. Iako sumerske glinene pločice potječu iz

četvrtog tisućljeća prije Krista, velika je mogućnost da su se Sumerani i prije toga koristili pismom, ali na organskom materijalu koji je tijekom (i utjecajem) vremena uništen.

Također, postoji nekoliko teorija koje zagovaraju ideju da su Sumerani preuzeli ideju o pismu od nekog drugog naroda . No bez obzira na te teze, Stipčević smatra da se pouzdano može tvrditi da su upravo Sumerani prvi izumili pojmovno pismo, te ga vremenom usavršavali i pojednostavnjivali, pretvorivši ga u «sustav znakova sa sve izrazitijim fonetskim osobinama» (Stipčević, 2006:10).

Pločice otkrivene u Uruku za koje se pretpostavlja da potječu iz četvrtog tisućljeća prije Krista dovode do spoznaje da su Sumerani koristili čak dvije tisuće znakova (piktograma), no taj se broj postepeno smanjuje, pa u drugom tisućljeću prije Krista ostaje otprilike petsto do šesto znakova. Sumersko se pismo i vizualno mijenjalo tijekom vremena. Slikovno su pismo Sumerani razvili u shematizirane znakove, a na to je uvelike utjecao i način zapisivanja. Koristili su se zašiljenim pisaljka od trstike ili drva te glinom. Sam zapis je bio u obliku duguljastih otisaka trokutastog oblika, slično klinu. Stoga je ovo pismo dobilo naziv *klinasto*, a bilo je toliko usavršeno da se njime moglo zapisivati i apstraktne pojmove.

Prvotna uloga pisma bila je zapisivanje trgovačkih transakcija, ugovora i dugova. Dakle, njegove svrhe su u počecima bile isključivo utilitarne, a oko devedeset i pet posto pronađenih zapisa na glini je poslovnog, državnog ili administrativnog sadržaja.

Prve naznake knjižnica nalazimo upravo kod Sumerana. Ovdje se pojam knjižnice koristi u širokom smislu, budući da su to bile prostorije koje su služile za pohranjivanje glinenih pločica te tu možemo govoriti i o prvim pojavama arhiva.

Takve prostorije nalazile su se u hramovima, školama ili kraljevskim palačama, a njihovi ostaci nađeni su u nekoliko velikih sumerskih gradova - Lagašu, Uri, Uruku i Nippuru. Iako se o njihovoj organizaciji ne zna mnogo, američki stručnjak za povijest i kulturu Sumerana, Samuel Noah Kramer, proučavajući ostatke glinene pločice nailazi na tragove prvog bibliotečnog kataloga. Pločica koju je proučavao datira iz drugog tisućljeća prije Krista i nađena je u ruševinama grada Nippura. Pločica je ispisana s obje strane, a na njoj se nalazi popis od šezdeset i dva djela različitih sadržaja. Trinaest djela grupirana su pod zajedničku skupinu mudrosti, što Kramera dovodi do zaključka da su prvotne sumerske knjižnice - arhivi

bili složeni po jednostavnim tematskim skupinama. Sumerani su veliki broj tekstova i prepisivali s namjerom njihovog očuvanja za buduće naraštaje.

Sredinom trećeg tisućljeća prije Krista u Mezopotamiju počinju se naseljavati semitski Akadani. Sumerska kultura polako izumire, i na njezinom mjestu razvija se kultura Babilonaca. Nađeno je preko šesto tisuća babilonskih glinenih pločica koje su se također čuvale u knjižnicama - arhivima u hramovima ili kraljevskim kućama.

Ostaci jedne od prvih suvremeno organiziranih knjižnica nađeni su u Tell Mardikhu (današnja Sirija). Knjižnica se nalazila u kraljevskoj palači koja je uništena 2250. godine prije Krista u požaru. Izgorjele su drvene konstrukcije na kojima su se nalazile glinene pločice, no arheolozi su uspjeli rekonstruirati točan raspored pločica prije požara. Dokazano je da su pločice bile smještene jedne iza drugih kako bi se lakše «listale», i bile su okrenute na istu stranu na kojoj je počinjao tekst. Na vrhu pločica nalazio se naslov, stoga ih se nije trebalo pomicati kako bi se našla tražena glinena pločica.

Najznačajnija knjižnica Srednjeg istoka bila je knjižnica asirskoga kralja Ašurbanipala koja je brojila preko dvadeset tisuća glinenih pločica. Ašurbanipal je prvi došao na ideju da sustavno skupi na jednom mjestu sve što su prethodne generacije stvorile na Srednjem istoku na literarnom i znanstvenom polju. Kako bi svoju zamisao proveo u djelo, kralj je zaposlio veliki broj pisara koji su prepisivali sve stare tekstove (neke čak i po nekoliko puta).

Osim prepisivanjem, Ašurbanipal je do vrijednih tekstova dolazio i krađom i otimanjem, iako u manjoj mjeri. Razmještaj pločica nije novost, bile su poredane po tematskim područjima, no ovoga puta nailazimo na numerirane pločice koje su određivale točan smještaj pločice unutar tematske jedinice. Također, svaka pločica imala je i kratak sadržaj te podatke o prepisivaču. Knjižnica je u određenoj mjeri bila javna budući da se njome mogao koristiti veliki broj obrazovanih ljudi, no, kako smatra Stipčević, još je rano govoriti o javnoj knjižnici (Stipčević, 2006:16-27).

Egipćani su razvili vlastito pismo - hijeroglif, koje se u potpunosti razlikovalo od klinastog pisma. Najstariji ostaci tog pisma datiraju otprilike tri tisuće godina prije Krista - dakle, nešto je mlađe od sumerskog pisma. Hijeroglifi se sastoje od stiliziranih slikovnih znakova koji svojim izgledom podsjećaju na same predmete koje imenuju. Najčešće su uklesani u kamen, a

papirusi iz tog razdoblja nisu ostali sačuvani. Budući da su hijeroglifi bili komplicirani za brzo prepisivanje, tijekom vremena (početkom drugog tisućljeća prije Krista) su ih Egipćani pojednostavili u takozvano hijeratsko pismo. Ono se i dalje pojednostavljivalo te, daljnjim razvojem, sredinom sedmog stoljeća prije Krista hijeratsko zamjenjuje demotsko pismo. Pojednostavljenom verzijom koristi se veći broj ljudi, no i dalje pisanje ostaje rezervirano za dobro uvježbane pisare. Egipćani su najčešće pisali na papirusu, a tehnika njegove proizvodnje stara je preko pet tisuća godina. Upotreba papirusa opala je u četvrtom stoljeću nakon Krista, no povremeno se još koristila i do ranog srednjeg vijeka. Knjižnice u Egiptu bile su sličnog karaktera kao sumerske. Najčešće su to bile prostorije u sklopu škola, hramova ili palača u kojima su se čuvali spisi na papirusu. No do sada nije pronađena niti jedna značajnija egipatska knjižnica.

Za nastanak abecede, od presudne je važnosti feničko pismo i njegova prilagodba grčkome jeziku. Herodot je u petom stoljeću prije Krista tvrdio da su Grci preuzeli pismo od Feničana. No današnja je pretpostavka da su Grci preoblikovali feničko pismo u razdoblju od 1100. i 800. godine prije Krista. Sačuvani zapisi pokazuju da se prvo pisalo s desna prema lijevom, zatim naizmjenično (način pisanja zvan bustrofedon) da bi se od petog stoljeća počelo pisati s lijeva na desno. Grci su ponajviše prilagodili pismo u onom dijelu gdje feničko pismo nije imalo glasove, te u pretvorbi nepotrebnih feničkih znakova u znakove za samoglasnike. 403. godine prije Krista došlo je do ujednačavanja svih inačica grčkog alfabeta, a normativna osnovica bilo je pismo jonskih Grka. Ovaj događaj označava prvu reformu pisma u Europi, kako tvrdi Milan Pelc (Pelc, 2002:37). Najstariji zapisi grčkoga alfabeta su sačuvani na kamenu, a prva sačuvana knjiga potječe iz kasnog četvrtog stoljeća prije Krista.

Latinski alfabet, to jest, latinska abeceda razvila se pod utjecajem Etruščana i Grka. Pretpostavlja se da su Etruščani preuzeli pismo od Grka oko osmog stoljeća (dok Grci još uvijek nisu standardizirali alfabet) te su ga prilagodili svom jeziku. Stanovnici Lacija, preteče Rimljana, živjeli su između Etruščana i Grka, stoga je logično da se njihovo pismo razvilo pod kulturološkim utjecajem upravo ova dva naroda. Većina slova preuzeta je od Etruščana (21 slovo), a od Grka jedino slova Y i Z. Time je latinska abeceda brojila ukupno 23 slova.

U staroj Grčkoj su postojale privatne i školske knjižnice, a u razdoblju helenizma javljaju se i prve javne knjižnice. Najpoznatija je bila ona u Aleksandriji, koja je ujedno bila i najveća knjižnica tog razdoblja te je do današnjeg dana ostala najznamenitija knjižnica starog vijeka.

Kao što su dotadašnje knjižnice bile spoj knjižnica i arhiva, ovu je knjižnicu moguće promatrati kao spoj knjižnice i muzeja, a utemeljio ju je nasljednik Aleksandra Velikoga, Ptolomej 1. Soter 286. godine prije Krista. Želja mu je bila skupiti sva djela grčke književnosti, a dva najvažnija cilja knjižnice bila su stvaranje mjerodavne bibliografske grčke književne baštine te izdavanje postojećih tekstova u standardnom obliku na svicima prikladnim za preglednu pohranu (Pelc, 2002:48).

Samo tijekom prve godine djelovanja knjižnica je brojila preko dvjesto tisuća svitaka na raznim jezicima (grčki, latinski, egipatski, hebrejski...), a smatra se da je maksimalan broj svezaka koji je imala premašivao brojku od sedamsto tisuća svitaka. Osim knjižnične djelatnosti, zaposleni knjižničari - pisari prepisivali su tekstove za prodaju, pa su tako djelomično obavljali i nakladničku djelatnost.

Rimske su knjižnice na početku bile isključivo privatne, više statusne negoli funkcionalne. Ideju za prvu javnu rimsku knjižnicu imao je Julije Cezar, no tek nakon njegove smrti ideja je realizirana. 33. godine prije Krista Rim je dobio javnu knjižnicu koja se zvala *Predvorje slobode*. U sljedećim stoljećima otvaraju se i nove knjižnice, tako da 350. godine na području grada Rima djeluje oko 28 javnih knjižnica.

2.2. Srednji vijek i izum tiska

Središte knjiga i knjižne djelatnosti u srednjem vijeku bili su samostani. Samostani kao glavna središta kulturnog života od šestog stoljeća na dalje služe kao mjesto učenja, ali i čuvanja znanja. Tek se od četrnaestog stoljeća proizvodnjom knjiga počinju baviti i gradski pisari.

Većina knjiga koje redovnici prepisuju su vjerske knjige i knjige koje služe u liturgijskim obredima. U nešto manjoj mjeri prepisuju se svjetovne knjige; većinom su to knjige iz područja medicine, poljodjelstva i mehanike, te povijesti - posebice lokalne, i astrologije. Samostan je bio zatvorena cjelina, stoga se cjelokupna proizvodnja knjiga događala unutar samostana. Prvi je korak u proizvodnji podrazumijevao izradu pergamene; slijedilo je pisanje teksta, a za ukrašavanje su bili zaduženi iluminatori. Posljednji je korak iziskivao uvezivanje, a ukoliko se radilo o bogatim izdanjima, zlatari su ukrašavali korice bogatim rezbarijama.

Do promjene dolazi tijekom dvanaestog i trinaestog stoljeća slabljenjem feudalizma. Iako većina ljudi i dalje živi na selu i bavi se poljoprivredom, povećava se broj ljudi koji nastanjuju

gradove, pa se formira i stalež građanstva. Njihovo školovanje se ne odvija u samostanima, već se formiraju prva sveučilišta u čijem sastavu se nalaze i knjižnice. Stipanov smatra da su za djelovanje sveučilišta od iznimne važnosti dva trenutka: prvi je da sveučilišta nastaju izvan djelokruga i mjerodavnosti Crkve, a drugi je da nastaju u gradovima, to jest u urbanim sredinama (Stipanov, 2010:126). Jedna od najpoznatijih knjižnica bila je ona u sastavu sveučilišta Sorbone u Parizu koja je brojila preko tisuću svezaka prema popisu iz 1322. godine. Iako je knjiga bila skupa, ona je bila dostupna bogatijim studentima i polako se počinje širiti njezina prisutnost u društvu.

Stvaranjem sloja građanstva i povećavanjem školovanih intelektualaca pojavila se potreba za većim brojem knjiga. Materijal na kojim se do tada pisalo i prepisivalo, pergamena, bila je preskupa za masovnu proizvodnju. Drugi problem predstavljalo je i vrijeme koje je bilo potrebno za ručno pisanje i stvaranje knjige. Krajem četrnaestog i početkom petnestog stoljeća povećala se proizvodnja papira, stoga se riješilo pitanje skupog materijala. Jedini nedostatak bilo je brže uništavanje papira u odnosu na pergamenu. No, Gutenbergovim izumom tiska, papir je postao nezamjenjiv, jer se jedino tanka pergamena mogla koristiti u tiskarskom stroju, što je uvelike povećavalo cijenu tiskanog proizvoda.

Iako se Johannesu Gutenbergu pripisuje izum tiska, već je u jedanaestom stoljeću u Kini bio poznat tisak pomičnim slovima. 1045. godine je Pi-Sheng tiskao spise pomoću pločica od gline na kojima su bili ispisani znakovi. Pločice su se slagale kako bi se dobile rečenice ili cijeli tekstovi. Milan Pelc smatra da je Gutenberg ideju o tiskanju pomoću pomičnih slova dobio iz izvora s Istoka, no za to nema čvrstih dokaza. Smatra se da je Gutenberg oko 1438. započeo rad na svom čuvenom izumu, no informacije o prvim godinama njegovog rada ostaju nepoznate, budući je svoj izum držao u tajnosti zbog straha od konkurencije. Tek 1452. godine započinje s tiskom svoje prve knjige - *Biblije*.

Prva tiskana Biblija naziva se Biblija od 42 retka i tiskana je na latinskom jeziku, uvezana je u dva sveska i ima 643 lista, te sveukupno preko 3700 znakova na svakoj stranici.

Stoga, iako je na Dalekom Istoku već postojao određen način tiskanja, upravo je Gutenbergov izum započeo eru tiskanja koja se munjevitom brzinom počela širiti Europom i svijetom, te je knjigu i njezin sadržaj učinio dostupnim širem broju ljudi. Ovim događajem započela je nova era u povijesti knjiga i knjižničarstva (Pelc, 2002).

Aleksandar Stipčević u knjizi *Povijest knjige* ističe da je izum tiska bilo jedno od rijetkih otkrića s podrškom gotovo svih ondašnjih društvenih skupina. Filozofi i humanisti, crkva, te građanski sloj i sveučilišta pozdravila su širenje tiska, stoga ni ne čudi da je do 1500. godine u Europi djelovalo preko dvjesto tiskara. Česta misao crkve bila je da je izum tiskarskog stroja *dar s neba*, no već nakon dvadeset godina od tiskanja prve knjige, počinju sve glasnjija negodovanja crkvenih moćnika. Uvidjeli su da tiskarstvo može biti pogubno za crkvene institucije. Jedan od glavnih argumenata protiv tiskarstva bilo je tiskanje svetih knjiga na narodnim jezicima. Uskoro slijede censure i pojačan nadzor tiskara, ali se također nadgledaju i pisci, knjižari, te izdavači.

1478. godine sud u Kolnu zabranio je tiskanje i prodaju knjige *Dialogus super libertate ecclesiae*, a već godinu dana kasnije i papa Siksto IV. dopustio je Sveučilištu u Kolnu poduzimanje sankcija protiv tiskara i kupaca heretičkih knjiga.

1485. godine nadbiskup Berthold von Henneberg donio je edikt o uvođenju cenzure u Mainzu. Oštro osuđuje prijevod crkvenih, ali i drugih knjiga na narodne jezike. Uskoro se slični edikti donose i u drugim gradovima, a potpomognuti su i bulama rimskih papa. No, unatoč zabranama, tiskari su uspjeli tiskati dio knjiga za pučanstvo na narodnim jezicima, posebice zato što se crkvena vlast nije protezala do svih krajeva Europe.

U petnaestom i šesnaestom stoljeću povećava se broj ljudi koji znaju čitati, a samim time povećava se i potreba za knjigama. No, građanski sloj pučanstva ne zanimaju crkvene ili učenjačke knjige. Za njih su se tiskale knjige na narodnim jezicima, a često su to bile knjige praktičnog karaktera ili široj publici zanimljiva književnost. pisci koji pišu za novi sloj publike napuštaju bogat jezik kojim su pisali i stvaraju jednostavnije opise. Čak i format knjige postaje drugačiji - format je manji kako bi stao u ruku i jednostavnije se čitao, a ilustracije su gotovo nepostojeće ili pojednostavljene, što se odražava i u cijeni takvih izdanja (Stipčević, 2006).

U petnaestom stoljeću povećava se broj tiskanih knjiga, ali poneki aristokrati odbijaju u privatne knjižnice uvrstiti tiskane knjige i još uvijek preferiraju rukopise. No, većina ipak pozitivno dočekuje dolazak tiskane knjige.

Jedna od najpoznatijih renesansnih knjižnica bila je ona u vlasništvu firentinske obitelji Medici. Cosimo de' Medici počeo je sredinom petnaestog stoljeća skupljati knjige, a od tada je njihova knjižnica samo rasla. Sredinom stoljeća, Michelangelo Buonarroti dizajnirao je knjižnicu za obitelj Medici koja se nalazila na prvom katu samostana sv. Lovre. Otvorena je 11. srpnja 1571. godine i nazvana je *Biblioteca Laurenziana* te je brojila preko 3000 kodeksa i bila dostupna učenjacima.

Gotovo je svaki europski vladar posjedovao knjižnicu, a neki vladari uvode i obvezni primjerak. Tiskari su bili dužni darovati kraljevskoj knjižnici po jedan primjerak svake knjige koja je tiskana. Krajem šesnaestog stoljeća počinju se oblikovati knjižnice kakve danas poznajemo - u izduženim prostorijama nalaze se police za knjige uza zidove, a na sredini se nalazi prostor sa stolovima i stolicama za čitanje. Milan Pelc naglašava da od šesnaestog stoljeća pa sve do industrijske revolucije nema većih promjena u tehnici proizvodnje, čuvanja i uporabe knjige. Tek u devetnaestom stoljeću, tvrdi Pelc, započinje istinsko omasovljenje u korištenju i proizvodnji svakovrsnih tiskovina, a knjižnice nisu više samo reprezentativni čuvari rijetkih i dragocjenih knjiga te mjesta koja isključivo posjećuju intelektualci, odnosno bibliofili. Tek tada one postaju javne obrazovne institucije, namijenjene prosvjećivanju širih slojeva društva (Pelc, 2002:154).

3. Knjižnica u suvremeno doba

Dvadeseto stoljeće vrijeme je rapidnog razvoja gospodarstva, tehnologije, kulture, ali i znanosti i obrazovanja. Prvi i Drugi svjetski rat značajno su utjecali na razvoj demokracije i ustroj društva u cjelini. Dolazi do konačnog sloma kolonijalizma, te nastanka mnogih nacionalnih država. Napredak u znanosti dovodi do sve većeg broja znanstvenih ustanova, a osnovnoškolsko obrazovanje postaje obvezno u gotovo svim državama. Povećava se broj pismenih ljudi, što doprinosi razvitku kulture i kulturne djelatnosti. Novu društvenu klimu obilježavaju poduzetnost, otvorenost i dinamičnost - osobine koje karakteriziraju knjižnice modernog doba.

Električna energija bila je ključan faktor za razvijanje tehnologija koje su unaprijedile knjižnično poslovanje. Telefon je omogućio direktnu povezanost knjižnica međusobno, ali i korisnika i knjižnica, dok je telefaks omogućio i razmjenu tekstova na daljinu. Sljedeću važnu tehnologiju predstavio je kopirni uređaj, koji je omogućio selektivnu reprodukciju dijelova ili cijelog teksta. Pojavljuju se i nove vrste knjiga, ponajprije džepna izdanja i knjige mekog uveza, stripovi, šund-literatura i dječje knjige, te znanstvenih časopisa.

Budući da knjižnica u to vrijeme započinje djelovati kao kulturno središte cijelog društva, njezina je zadaća bila da udovolji novim potrebama korisnika. Stoga je bilo nužno uvesti određene promjene u dotadašnje knjižnično poslovanje. Knjižnica postaje prisutna u gotovo svim gradovima, a u onima u kojim ne djeluje, knjižnična djelatnost dolazi u obliku bibliobusa ili bibliobrodova (Stipanov, 2010:237-240). Knjižnica, posebice narodna knjižnica, otvorena je svim slojevima društva, stoga se u njoj ogledaju nove političke promjene. Najizrazitije posljedice vidljive u u Njemačkoj tijekom vladavine Hitlera, kada je u Njemačkoj 10. svibnja 1933. godine nacistička vlast organizirala javno spaljivanje knjiga u Berlinu. No knjižnica, kao kulturna i informacijska ustanova razvija se i proširuje svoj krug djelovanja, uključuje u svoj fond i audiovizualne medije; stvaraju se odjeli za djecu i mlade, a zahvaljujući komunikacijskim dosegima, knjižnice se počinju međusobno umrežavati i povećavati svoju djelatnost.

Knjižnica dvadesetog stoljeća više nije mjesto gdje se samo čuvaju knjige i prikupljaju zapisi, već mjesto koje primarno nudi informacije svojim korisnicima, upućujući ih prema određenoj

literaturi. Kako je u potrebi za informacijom ključno vrijeme njezina pronalaska, pojavila se potreba za jasnim i standardiziranim pravilima. Stoga se javljaju prve klasifikacijske sheme i sustavi, utvrđuju se standardi i pravila kataloške obrade što dovodi do nastanka suvremenih kataloga i bibliografija.

Knjižničarstvo kao struka dobija svoj oslonac osnivanjem međunarodnih (IFLA) i nacionalnih knjižničnih udruga, a značajnu ulogu u razvoju knjižnica diljem svijeta imaju UNESCO i njegova tijela (Stipanov, 2010:240-246).

U drugoj polovici dvadesetog stoljeća knjiga doživljava svoje vrhunce. Stipčević spominje podatak da je 1955. godine u cijelom svijetu objavljeno 269.000 knjiga, a svega dvadesetak godina kasnije, 1978. godine, taj je broj iznosio 642.000 knjiga. Gotovo polovica od tog broja se tiskala u Europi (Stipčević, 2006). Sukladno tome, raste značaj knjižnica i knjižničarstva u svijetu - od knjižnica se očekuje da postanu «žarišta znanstvene i svekolike informacijske djelatnosti» (Pelc, 2002:197).

Razvoj digitalnih tehnologija i početak njihove široke upotrebe kasnih 1990-ih godina utjecali su na knjižnično poslovanje, knjižničnu građu i samu ulogu knjižnice u lokalnoj, ali i u široj, društvenoj zajednici.

Radovan Vrana i Jasna Kovačević pišu kako su knjižnice stoljećima smatrane stupovima društva utemeljenim na pohranjenom ljudskom znanju. Njihova je uloga bila, kao što još uvijek jest, pomoći ljudima iskoristiti informacije u rješavanju različitih problema, stjecanju novih spoznaja i stjecanju novih znanja i vještina. Pojava i razvoj elektroničkih medija i Mreže stvorili su nove potrebe i promijenili načine na koje ljudi dolaze do informacija nužnih za njihov svakodnevni život. Zahvaljujući širokoj dostupnosti i upotrebi interneta i informacija općenito, može se činiti kako su usluge koje su ranije nudile knjižnice danas nadohvat svima s internetskom vezom. Taj je rapidni razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije knjižnicama stvorio svojevršno suparništvo koje dovodi u pitanje njihovo postojanje u tradicionalnom obliku, kao i postojanje tradicionalnog knjižničara koji primarno građu čuva i daje na posudbu – stvarajući privid kako su kvalitetne informacije dostupne svakome uz neznatan trud koji uključuje pretraživanje interneta.

Usprkos nastojanjima da intenzivno prate promjene u razvoju informacijske i komunikacijske tehnologije, knjižnice koje su u ranijim razdobljima društvenog razvoja bile smatrane čuvarima ljudskog znanja i koje su bile ključan dio sustava širenja informacija, danas se jedva smatraju dijelom informacijske revolucije (Vrana i Kovačević, 2010:27, 28).

Michael Buckland u knjizi «Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga» piše kako se, posredstvom razvitka tehnologije, prvotno dogodio prijelaz iz *papirne* u *automatiziranu* knjižnicu da bi se naposljetku počela razvijati *elektronička* knjižnica.

Suvremena knjižnična djelatnost, kakva se razvila u drugoj polovici devetnaestog stoljeća temelji se na shvaćanju da knjižnična građa postoji da bi se koristila, na ideji o sustavnom i svrhovitom odabiru knjiga te uvođenju niza tehničkih inovacija poput odgovarajućeg smještaja građe na policama, usavršenim kataložnim pravilima, sustavnijem pristupu rasporedu polica, klasifikaciji te naporima k standardizaciji i međusobnoj suradnji između knjižnica. U dvadesetom stoljeću knjižničnu djelatnost karakterizira tendencija ka samousluživanju, razvoj otvorenog pristupa i javno dostupnih kataloga (Buckland, 2000).

Papirna knjižnica kakva je postojala prije primjene računalne tehnologije zasnivala se na papiru kao mediju: knjižnično poslovanje (u smislu nabave i obrade građe te katalogizacije) i knjižnična građa zasnivali su se na papiru i kataložnim listićima. Automatizirana knjižnica izmijenila je pristup knjižničnom poslovanju koje se sad temelji na računalnoj tehnologiji, no knjižnična građa je još uvijek većinom na papiru kao mjesno usmjerenom mediju.

Računalna je tehnologija po prvi put omogućila decentralizirani pristup zapisima te uvelike pripomogla razvoju kataloga kakvog danas poznajemo: katalogu kojem je moguće pristupiti s bilo kojeg računala s pristupom internetskoj vezi. Automatiziranu knjižnicu, prema Bucklandu, karakterizira standardizacija podataka, udaljen pristup zapisima, povezivanje i kombiniranje zapisa, veće mogućnosti rukovanja sa računalno zasnovanim zapisima i razvoj MARC (eng. *machine readable cataloging*) formata - strojnočitljivih komunikacijskih formata za katalogizaciju.

Daljnijim razvojem elektroničke tehnologije, raste broj građe u elektroničkom obliku te se razvija elektronička knjižnica koja otklanja mnoge nedostatke papirne i automatizirane knjižnice poput ograničenosti na mjesne zbirke, nedostupnosti željenih knjiga, ograničenog radnog vremena knjižnice te same potrebe za odlaskom korisnika u knjižnicu kako bi posudio

željeni naslov. Buckland prognozira kako je za očekivati da će automatizirana i elektronička knjižnica još neko vrijeme supostojati jer ipak nije izgledno da će u bližoj budućnosti elektronička građa u potpunosti zamijeniti papirne dokumente, no sasvim sigurno će se knjižnične usluge sve više koristiti izvan same zgrade knjižnice (Buckland, 2000).

3.1. Izazovi knjižnice u digitalno doba

Današnje knjižnice, kako tvrde Aleksandra Horvat i Daniela Živković, trebaju biti obrazovne, kulturne i informacijske ustanove koje pridonose znanju, obaviještenosti i demokraciji. Prva im je zadaća omogućiti korisnicima da slobodno pristupe građi i informacijskim izvorima koji im trebaju za rad, učenje, obaviještenost ili razonodu.

To se pravo pojedinca na slobodan pristup informacijama izvodi iz temeljnog ljudskog prava na slobodu izražavanja: slobodno govoriti može samo onaj tko poznaje temu o kojoj namjerava govoriti¹. Knjižnice u svojim zbirkama nude različite vrste građe i izvora koji pojedincu mogu pomoći da stvori i oblikuje mišljenje o mnogim temama i da o njima govori ili piše. Pomažući pojedincima u oblikovanju i izražavanju mišljenja i stajališta, knjižnice pomažu u uključivanju šireg kruga građana u društveni život i tako posredno pridonose razvitku demokracije. Usto, u društvu znanja koje nastaje, knjižnice moraju nastojati da informacije koje pružaju budu ne samo relevantne nego i takve da doista pridonose stvaranju i povećanju znanja. Danas se osobito naglašava i to da knjižnica treba pružiti jednak pristup svima, što znači da svaki korisnik mora moći dobiti informaciju koja mu treba, bez obzira na njezinu vrstu i način na koji se može koristiti (Horvat i Živković, 2012:11).

Tu važnu ulogu knjižnica posebice naglašava UNESCO-ov *Manifest za narodne knjižnice* prema kojem su sloboda, napredak i razvitak društva i pojedinca temeljne ljudske vrijednosti koje se mogu ostvariti samo ako se «omogući dobro obaviještenim građanima da primjenjuju svoja demokratska prava i igraju aktivnu ulogu u društvu». Stvaralačko sudjelovanje građana i razvitak demokracije, prema Manifestu, ovise o zadovoljavajućem obrazovanju te slobodnom i neograničenom pristupu znanju, misli, kulturi i obavijestima. (Manifest, 1994).

¹ U IFLA-inoj izjavi *Knjižnice i intelektualna sloboda*, ističe se kako IFLA kao vrhovna knjižničarska organizacija vjeruje da su pravo na znanje i sloboda izražavanja dva oblika istog načela. Pravo na znanje zahtijeva slobodu mišljenja i savjesti, a sloboda mišljenja i sloboda izražavanja preduvjet su za slobodan pristup informacijama (IFLA, 1999).

Narodna knjižnica, kao mjesno obavijesno središte to jest, kao mjesni prilaz znanju, mora osigurati osnovne uvjete za učenje kroz cijeli život, a njezine se službe moraju zasnivati na jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj. Manifest nalaže da se posebne službe i građa moraju osigurati za one korisnike koji se iz bilo kojeg razloga ne mogu služiti redovitim uslugama i građom (primjerice, pripadnici jezičnih manjina, osobe s tjelesnim oštećenjima, bolesnici u bolnicama ili zatvorenici). Visoka kvaliteta i primjerenost mjesnim potrebama i uvjetima moraju biti niti vodilje narodnih knjižnica čija građa mora odražavati tekuća kretanja i društveni razvitak te ne smije biti izložena bilo kakvom obliku ideološke, političke ili vjerske cenzure kao ni trgovačkim pritiscima (Manifest, 1994).

Na tom je tragu i Dijana Sabolović-Krajina koja piše kako se uloga narodnih knjižnica u lokalnim zajednicama reaktualizira u kontekstu informacijskog društva i karakterističnih društvenih procesa na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće – informatizacije i prožimanja svih aspekata života informacijskom tehnologijom, umreženosti i globalizacije. Pod utjecajem informacijsko-tehnološkog razvoja, uvode se nove metode i strategije djelovanja i preuzimaju nove uloge u društvu kao informacijska, obrazovna, kulturna i multikulturna, multimedijaska i komunikacijska središta svojih lokalnih zajednica s fokusom ne više na knjižnične zbirke nego na same korisnike (Sabolović-Krajina, 2016:iv).

Koje su konkretno nove metode i strategije djelovanja knjižnica u suvremeno, digitalno doba? Daniela Živković u radu «Knjižnice na putu od poslanja do strategije» izdvaja četiri važna pitanja za hrvatske knjižnice koja odražavaju globalna kretanja u knjižničarskoj teoriji i praksi. To su: digitalizacija, izgradnja repozitorija, nabava elektroničke građe te stručno obrazovanje i usavršavanje.

Živković tvrdi kako je knjižničarstvo u informacijskom dobu kao malo koja struka doživjelo da je osnovno sredstvo njezina rada - knjiga - uvođenjem suvremene tehnologije dematerijalizirano i time značajno izmijenjeno. Elektronička građa koju knjižnica prikuplja više nije u obliku materijalnih primjeraka, pa u pravilu, knjižnica pribavlja pristup – uglavnom licencijom za komercijalna izdanja. Knjižničari stoga trebaju predvidjeti nove oblike pohrane i korištenja kao što je, primjerice, *poslovanje u oblaku*². (Živković, 2015:3).

² Poslovanje, odnosno, računalstvo u oblaku omogućuje da pojedinac ili tvrtka pohrani i obrađuje podatke izvan svojeg računala, to jest, na udaljenom računalu pružatelja usluga. To znači da su privatni podaci

Elektroničku knjigu Živković opisuje kao jednu ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja koje su dostupne javnosti na Mreži, ili u materijalnom obliku na CD-ROM-u, DVD-u i drugim elektroničkim materijalnim medijima. Uz tekst, elektronička knjiga može donositi sliku i zvuk, kao i poveznice na srodne internetske stranice. Ona može biti interaktivna te dopuštati izmjene i dopune čitatelja, a mora biti označena vlastitim međunarodnim standardnim knjižnim brojem (ISBN). Elektronička knjiga može biti dostupna u različitim formatima, a svaki je format označen vlastitim ISBN brojem (Živković i dr., 2012:286).

Hibridne bi knjižnice, kao knjižnice ne samo naših dana već i knjižnice budućnosti, trebale učinkovito obavljati složen zadatak: istovremeno omogućiti korištenje tiskane i korištenje elektroničke građe (Živković, 2015:3).

Mogućnost davanja na korištenje elektroničke građe za knjižnice je u praksi komplicirano i problematično pitanje jer nakladnici elektroničkih izdanja koji tu građu posjeduju, određuju i njihovu cijenu. Upravo je ta cijena, tvrdi Živković, ono što određuje omjer tiskane i elektroničke građe na tržištu (Živković, 2015:3).

Sukladno tome, mora postojati svijest o tome da važna pitanja za hrvatske knjižnice na putu od poslanja do strategije, zahtijevaju novčanu, tehničku i autorskopravnu potporu u državi (Živković, 2015:7).

3.1.1. Digitalizacija

Jedno od tih pitanja je pitanje digitalizacije³. Od ranih sedamdesetih godina 20. stoljeća cilj

važni za pojedinca, ali i cijelu organizaciju, dostupni nekoj trećoj privatnoj tvrtki. Računalstvo u oblaku može biti privlačno knjižnicama jer nudi mnoge oblike uštede: nije potrebno neprestano održavati i osuvremenjivati računalnu opremu, nabavljati nov softver, povećavati memoriju i dodatno usavrđavati zaposlenike za primjenu i održavanje novih aplikacija, jer se svi poslovi čuvanja i obrade podataka mogu obaviti na internetu. Hardver i softver s kojima se radi pripadaju tvrtki koja pruža uslugu, a korisnik jednostavno iznajmljuje vrijeme i prostor. Negativne strane takvog vida poslovanja su rizik kojeg predstavlja pohrana podataka na udaljenom serveru – mogućnost neovlaštenog pristupa podacima, dostupnost tih podataka oglašivačima, nesigurnost oko toga gdje su podaci stvarno smješteni (možda u stranoj zemlji ili na više različitih mjesta što znači da se s njima postupaju prema zakonodavstvu dane zemlje) te činjenica da odnos prema zaštiti podataka određuje tvrtka koja pruža uslugu (Horvat i Živković, 2012:59,60.)

³ Digitalizacija je postupak konverzije podataka u digitalni format namijenjen računalnoj obradi i predstavlja oblik umnožavanja, a izvodi se na dva načina. Prvi je način konverzija tiskane građe u ASCII kodu, a naziva se samo digitalizacija dok je drugi način skeniranje slike izvornog tiskanog dokumenta tako da izgleda kao izvornik, a obično se naziva elektroničko umnožavanje. Prvi način rezultira strojnočitljivim podacima i zahtijeva malo prostora na disku, a korisnik može preuzimati dijelove i/ili anotirati tekst. S druge strane, elektroničko umnožavanje zahtijeva veliku memoriju, onemogućuje mijenjanje dokumenta i polako se ispisuje.

značajnih projekata digitalizacije bio je poboljšati dostupnost građe. Omogućiti korištenje građe ostaje ključna uloga knjižnice i u digitalno doba. No, prema *Ugovoru o autorskom pravu* Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo autor ima isključivo pravo odrediti kada, kako i s kojeg će se mjesta pristupati njegovu djelu. Taj ugovor ne predviđa ustupak za određene ustanove bez obzira na njihovu ključnu ulogu u informacijskom društvu. Iz tog razloga Europska komisija, kao politički neovisno tijelo Europske unije za izradu prijedloga za novo europsko zakonodavstvo, preporučuje da knjižnice, arhivi i muzeji prije digitalizacije autorskih zaštićenih djela pregovaraju i sklope ugovor s nositeljima prava (odnosno organizacijama koje ih zastupaju) o uvjetima pristupanja digitaliziranoj građi i njezina korištenja.

Što će knjižnica moći činiti sa zbirkom digitalizirane građe ovisi o uvjetima licencije koju je potpisala s nositeljima prava prije digitalizacije. Nositelji autorskog prava su pak sumnjičavi prema omogućivanju knjižnicama da digitaliziraju njihova djela jer smatraju da bi korištenje njihovih djela u knjižnicama smanjilo potražnju na tržištu knjige. No, kako ističu Aleksandra Horvat i Daniela Živković, knjižničarska zajednica naglašava upravo suprotno: da knjižnice najbolje promiču autorsko djelo (Horvat i Živković, 2009:96). Digitalizacijom građe kao načinom reprodukcije, to jest, umnažanja djela, knjižnice bi i same zadobile ulogu izdavača – raspačavatelja elektroničkog izdanja kojeg su digitalizirale iz svog fonda (Horvat i Živković, 2009:96).

Živković ističe kako u Hrvatskoj postoje brojni manji projekti digitalizacije građe, ali ne postoji prijeko potreban program opsežne digitalizacije. Naime, 2006. godine donesen je Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe na temelju kojeg je pokrenut projekt «Hrvatska kulturna baština». Vijeće koje je radilo na projektu zaključilo je kako je potrebno izraditi novi strateški plan digitalizacije koji će se odnositi na razdoblje do 2020. godine (Živković, 2015:7).

Jedan od ključnih problema pri opsežnoj digitalizaciji su takozvana *djela siročad*⁴. Naime, djelo kojemu se i nakon primjerene potrage za intelektualnim pravima, autor ili nositelj prava

Oba načina digitalizacije predstavljaju umnožavanje ili reproduciranje djela na koje autor ili nositelj prava ima isključivo pravo (Horvat i Živković, 2009:93).

⁴ Pri traženju dopuštenja za digitalizaciju zaštićenog djela može se ponekad ustanoviti da pripada skupini djela za koja se autor ili nositelj prava teško ili uopće ne može utvrditi i pronaći. Takvo je djelo u inozemnoj stručnoj literaturi poznato kao «orphan work», djelo-nahoče (Horvat i Živković, 2009:101).

ne mogu pronaći, ostaje bez obzira na to zaštićeno djelo. Na tim se djelima ne štite samo prava autora, već i sva srodna prava poput prava izvođača, izdavača, producenata ili ustanova za radiodifuzijsko emitiranje kao i njihovih nasljednika (Horvat i Živković, 2009:102). U tom smislu, postupak digitalizacije takvog djela može zahtijevati odobrenje više nositelja prava pa je potrebno pokušati pronaći svakog pojedinog. Takva vrsta potrage zahtijeva prikladnu novčanu potrebu, osoblje i veliku količinu vremena što je u mnogim lokalnim kontekstima u praksi neostvarivo, budući da većina knjižnica ionako funkcionira sa smanjenim brojem stručnog osoblja.

Ipak, pregledavajući Mrežu, Živković tvrdi kako se ipak sa zadovoljstvom može ustanoviti da različiti digitalizacijski projekti knjižničnih fondova diljem svijeta sve više uključuju i hrvatsku knjižničnu građu, i to uglavnom autorskim i srodnim pravima nezaštićena djela⁵. No, Živković upozorava da se digitalizirati moraju i zaštićena djela inače nam kao društvu prijete da znanstveno i umjetničko stvaralaštvo dvadesetog stoljeća ostane nedigitalizirano zbog nesigurnosti oko politike i provođenja autorskopravne zaštite. Nužno je stoga osmisliti nacionalni plan digitalizacije koji bi uključivao i zaštićena djela te za to osigurati novac. Izrada popisa djela siročadi, kao i popisa rasprodanih djela koja knjižnica ima dopuštenje umnožiti, predstavljaju nov posao za knjižnice (Živković, 2015:11).

3.1.2. Obvezni primjerak elektroničke građe

Digitalno doba osim digitalizacije već postojeće građe u tiskanom obliku zahtijeva i nabavu građe koja je izvorno nastala u digitalnoj sredini. Nacionalne knjižnice, a u Republici Hrvatskoj je to Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu; dužne su, prema Zakonu o knjižnicama, prikupljati obvezne primjerke građe od strane izdavača i proizvođača koji im ih imaju obvezu dostaviti u propisanom broju primjeraka. Pitanje obveznog primjerka za djela koja nastaju u digitalnoj sredini ponajprije je određeno općim dopuštanjem za pobiranje građe s internetskog prostora, koje mora biti utemeljeno u zakonu i imati jaču pravnu snagu od odredbi zakona o autorskom pravu. Knjižnica koja prima obvezni primjerak stoga mora najprije osigurati zakonsko uporište koje će joj to pobiranje omogućiti. Zakonsko uređenje

⁵ Nezaštićena djela, među koja pripadaju i djela za koja su istekla i autorska i srodna prava, svatko smije digitalizirati. Kako bi bio siguran da je djelo nezaštićeno knjižničar najprije treba ustanoviti je li proteklo 70 godina od kraja kalendarske godine u kojoj je autor umro. Ako je djelo anonimno ili objavljeno pod pseudonimom koji nije razriješen, trajanje autorskog prava računa se 70 godina od prvog objavljivanja djela. Kod nezaštićenih djela treba imati na umu da uz autore teksta autorsko pravo ima prevoditelj, ilustrator, autor uvoda ili predgovora (Horvat i Živković, 2009:95).

pobiranja je, tvrde Horvat i Živković, relativno lako provesti no knjižnice također moraju riješiti pitanje pristupa tim djelima, to jest, njihovog korištenja (Horvat i Živković, 2009:128). Naime, autorska djela koja su objavljena na Mreži zaštićena su kao i sva druga autorska djela – svako njihovo umnožavanje ili priopćavanje javnosti mora odobriti autor. Budući da autorskih djela na Mreži ima jako puno, knjižnice koje primaju obvezni primjerak nisu u mogućnosti tražiti dopuštenja od nositelja prava za svako pojedinačno djelo te se zakonom najčešće uređuje da se pobranu internetsku građu smije pregledavati i koristiti samo u prostoru depozitarne knjižnice. Pristup izvana je dopušten samo istraživačima za potrebe znanstvenog rada i samo onim djelima koja nisu u prodaji.

S obzirom da se pobiranje izvodi selektivno (odabire se željena domena te se utvrđuju mrežna mjesta koja se žele stalno pratiti), moguće je postaviti pitanje je li slika internetskog arhiva koju će sačuvati pojedine nacionalne knjižnice kao dio svoje nacionalne kulturne baštine, zaista vjerna slika internetskog prostora kakav je bio dostupan korisnicima u određenom razdoblju. Naime, internet sadržava mnogo više građe od one koju prikupljaju nacionalne knjižnice te je potrebna suradnja između nacionalnih knjižnica kako bi se omogućila ušteda financija, ali i lakše riješila brojna tehnička pitanja (Horvat i Živković, 2009:128).

Drugo važno pitanje koje se javlja s djelatnošću pobiranja je pitanje čitavog niza osobnih podataka koje pobiranjem postaje trajno dostupno velikom broju osoba. Primarno su to, tvrde Horvat i Živković, mrežne stranice državnih tijela, organizacija, ustanova i tvrtki na kojima su objavljeni podaci o zaposlenicima. Postupanje s osobnim podacima je takvo da pojedinac daje pristanak na njihovo prikupljanje, no nakon ispunjenja svrhe tog prikupljanja, pojedinac može povući svoj pristanak ili se podaci mogu promijeniti. Kad je svrha radi koje se podaci prikupljaju ispunjena, zakonski propisi trenutno zahtijevaju da se ti podaci izbrišu. Iz toga slijedi da bi knjižnica, ukoliko želi trajno sačuvati prikupljenu građu koja sadrži i osobne podatke, morala od svake pojedinačne osobe tražiti dopuštenje za trajno čuvanje podataka. To je, kao i u slučaju postupanja s djelima-siročadi, vremenski i poslovno prezahtjevno te si tako nešto knjižnice ne mogu priuštiti.

Rješenje koje predlažu Horvat i Živković jest donošenje posebne zakonske odredbe koja bi dopustila prikupljanje osobnih podataka sa svrhom njihova trajna čuvanja, dok pitanje pristupa tim podacima treba riješiti odvojeno od pitanja prikupljanja i pohrane građe (Horvat i Živković, 2009:129). Ta pitanja leže u okviru zadaće nacionalnih knjižnica te je na njima da

pronađu primjereno rješenje koje će pomiriti legitimne interese pojedinaca za zaštitom osobnih podataka te interes javnosti da ima zajamčen i trajan pristup kulturnoj baštini, u koju se danas ubrajaju i djela stvorena u digitalnoj sredini (Horvat i Živković, 2009:129).

3.1.3. Otvoreni pristup i izgradnja institucijskih repozitorija

Jedno od najvažnijih pitanja koja ističe Daniela Živković za suvremene knjižnice jest izgradnja institucijskih repozitorija. To se pitanje ponajprije odnosi na visokoškolske knjižnice te specijalne knjižnice koje djeluju kao knjižnice u sastavu određene ustanove.

Izgradnja repozitorija se temelji na ideji o *otvorenom pristupu* koja svoje korijene vuče iz ranih 2000-ih godina kad su Budimpeštanska inicijativa te Berlinska deklaracija podržale koncept neograničenog pristupa znanstvenim istraživanjima namijenjenih objavi u znanstvenim časopisima. Još od sedamnaestog stoljeća kad je objavljen prvi znanstveni časopis, u znanstvenom se komuniciranju između autora i čitatelja kao posrednik javlja izdavač, odnosno nakladnik časopisa. Kako je časopis s vremenom postao najvažnije sredstvo prijenosa znanstvenih informacija ojačala je i važnost izdavača, koji su postali neizostavna karika u znanstvenom komuniciranju.

U današnje vrijeme, najutjecajnije časopise objavljuju veliki komercijalni izdavači te je izdavaštvo vrlo unosna industrija koja rezultira velikim materijalnim prihodima. Sami autori, znanstvenici, najčešće ne dobivaju novčanu naknadu za objavljeni članak već im je nagrada ugled koji stječu objavljivanjem u znanstvenoj i akademskoj zajednici. Ovdje je bitno napomenuti da su najveći pretplatnici časopisa upravo knjižnice (Horvat i Živković, 2009:131). Uvođenje je digitalne tehnologije omogućilo uvjete za alternativan i brži način objavljivanja znanstvenih radova u obliku stvaranja elektroničkih časopisa (primjerice, vrijeme potrebno za objavu rada i postupak recenziranja je puno kraće nego li u tiskanoj verziji časopisa). No, osim elektroničkih časopisa koji su i dalje komercijalni proizvodi, najvažniju je promjenu unijela mogućnost stvaranja arhiva elektroničkih radova. Prvi takav arhiv je pokrenut od strane Nacionalnog laboratorija u Los Alamosu u SAD-u, a poznat je pod imenom ArXiv. U taj su arhiv svoje, još nerezicirane radove, pohranjivali matematičari, informatičari i fizičari.

U kasnije se arhive pohranjuju već prethodno recenzirani radovi te je njihova uloga čuvati radove i osiguravati njihovu dostupnost unutar znanstvene i akademske zajednice. Njihova je

najveća prednost brzina kojom radovi postaju dostupni, ali i mogućnost besplatnog pristupa za znanstvenike, sveučilišne profesore i studente (Horvat i Živković, 2009:131).

Osim toga, John Akeroyd ističe kako je još jedna prednost institucijskih repozitorija stvaranje arhivskih zapisa o intelektualnom proizvodu sveučilišta kojemu, kako tvrdi, prelaskom na elektroničko nakladništvo prijete zaborav. On ističe kako je, da bi takvi arhivi bili učinkoviti, repozitorijima potrebna središnja uprava i visok stupanj organizacije (Akeroyd, 2007:10). Time Akeroyd zapravo ističe repozitorije kao pokazatelje intelektualnog stvaralaštva, proizvodnosti određenog sveučilišta i djelotvornosti akademske zajednice čime se povećava njegov ugled u široj znanstvenoj zajednici.

O samom otvorenom pristupu pisala je Jelka Petrak koja tvrdi kako postoji nekoliko načina ostvarenja otvorenog pristupa znanstvenim radovima, a oni ovise o korisničkim pravima, vremenu dostupnosti, financiranju otvorenog pristupa i o tome nalazi li se u njemu izvornik ili kopija rukopisa znanstvenog rada. U literaturi se najčešće spominju *zlatni* i *zeleni* put.

Zlatnim se putem izvorne znanstvene informacije prenose znanstvenim časopisima – to mogu biti časopisi koji su u potpunosti OA (eng. *open access*= otvoreni pristup) ili se OA može odnositi samo na pojedine članke (takozvani hibridni časopisi). Članci su, u zlatnom putu, odmah po objavljivanju otvoreno dostupni, a plaćanje je troškova njihova objavljivanja obveza autora ili ustanove u kojima oni rade. Međutim, tvrdi Petrak, ima i primjera u kojima sve troškove snosi izdavač ili državni proračun – što se naziva *dijamantnim* ili *platinastim* otvorenim pristupom (Petrak, 2014:6). S druge strane, zeleni je put onaj u kojem znanstvene informacije postaju slobodno dostupne arhiviranjem ili samoarhiviranjem prije, usporedno ili nakon objavljivanja. To mogu, ovisno o zahtjevima izdavača, biti autorske verzije rada (rukopisi) prije ili poslije recenzije, a ponekad je moguće arhivirati i oblik koji je objavljen u časopisu. U zelenom putu, pristup radovima može biti zapriječen na određeno vrijeme, o čemu također odlučuje izdavač. Arhiviranje radova u javno dostupne repozitorije može biti i obvezno, po zahtjevu financijera istraživanja ili ustanove u kojoj autori rade (Petrak, 2014:7). Jelka Petrak ističe i neke dvojbe koje izaziva otvoreni pristup poput pitanja je li on rješenje za sve probleme koje donosi komercijalno izdavaštvo; hoće li otvoreni pristup promijeniti mehanizam akademskog i znanstvenog napredovanja?

Petrak smatra kao je jedno od najvažnijih pitanja definitivno dvojbenost cijene koju treba izdvojiti za objavljivanje OA zlatnim putem. Kako većina OA izdavača troškove objavljivanja naplaćuje autorima, javljaju se izdavači koji prihvaćaju gotovo svaki rad,

naravno uz uvjet da autor plati njegovo objavljivanje. To su takozvani *izdavači predatori* čije usluge koriste oni koji nemaju dovoljno iskustva u objavljivanju ili oni koji žele prečacem ostvariti neki pomak u svojoj karijeri (Petрак, 2014:10).

No, unatoč tim problemima, otvoreni je pristup ogroman korak u oslobađanju od većine prepreka koje su postojale u pristupu znanstvenoj literaturi. Otvoreni je pristup osigurao brži protok znanstvenih informacija, njihovu pojačanu vidljivost, djelotvorniju raspravu u znanstvenoj zajednici te omogućio velik napredak u liberalizaciji znanja učinivši znanstvene radove dostupne svima, a ne samo elitnim skupinama u društvu koje si mogu priuštiti visoke cijene nabave znanstvenih časopisa. Kako zaključuje Petрак, javno znanje otvorenim pristupom uistinu postaje javno dobro (Petрак, 2014:11).

3.2. Knjižnica bez zidova: uloga knjižnice u zajednici

3.2.1. Promicanje informacijske pismenosti

U suvremeno doba, termin *knjižnica bez zidova* opisuje otvorenost knjižnica te dostupnost knjižničnih programa i usluga izvan same zgrade knjižnice.

Knjižnične usluge tako postaju integrirane u virtualni okoliš koji podupire cjeloživotno učenje i razvoj vještina kao i potrebu za raznodom. Pritom je ključna uloga knjižnica u promicanju *informacijske pismenosti* koja se definira kao dugotrajni rast teorijskih i primijenjenih spoznaja te je, kao termin, danas teorijski ustaljen u području knjižničarstva, informacijskih znanosti i obrazovanja.

Prema IFLA-inim Smjernicama za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju, jedan je od najvažnijih institucionalnih ciljeva informacijskih stručnjaka u različitim vrstama knjižnica olakšavanje korisničkih napora u stjecanju informacijskih kompetencija. Informacijske su vještine bitne svakom pojedincu za uspješno cjeloživotno učenje, pronalaženje posla i svakodnevnu komunikaciju. Kako bi se jasnije definirao cilj programa promicanja informacijske pismenosti, potrebno je definirati neke ključne izraze i koncepte koji ga podupiru. Pritom je potrebno najprije definirati sam pojam *informacije*, kao izvor koji se tumači na različite načine, ovisno o formatu, mediju na kojem je pohranjen i kojim se prenosi te disciplini koja ga određuje.

Informacije su temeljna odrednica obrazovanja i ključni element uspješnih svjetskih gospodarstava. One su neophodne za tehnološki i znanstveni napredak te danas predstavljaju izazov za društvo u cjelini, budući da se, zbog suvremenog preopterećenja informacijama, svaka informacija mora vrednovati kako bismo bili sigurni da je pouzdana (IFLA, 2011:19).

Samo posjedovanje i pristup informaciji ne podrazumijeva automatski informacijsku pismenost. Tu je vrstu pismenosti ponajprije potrebno razlikovati od srodnih pismenosti poput informatičke pismenosti⁶, medijske pismenosti⁷ te temeljne pismenosti kao klasične i tradicionalne vještine čitanja, pisanja i računanja (IFLA, 2011:20).

Prema Američkom društvu školskih knjižničara, pionirima u području informacijske pismenosti, informacijska je pismenost sposobnost pronalaženja i korištenja informacija, a informacijski pismen je onaj pojedinac koji informacije učinkovito i uspješno pronalazi, kritički i kompetentno ih vrednuje i na ispravan i kreativan način koristi. Nadalje, informacijski pismen pojedinac trebao bi razvijati strategije za prikupljanje informacija i posjedovati razvijene vještine kritičkog razmišljanja kako bi mogao odabrati, odbaciti, povezati i priopćiti informacije na nov način i tako riješiti svoje stvarne životne probleme (IFLA, 2011:20). Prema tome, informacijske je kompetencije moguće razlučiti u tri faze: *pretraživanje informacija* (kao sposobnost pronalaženja, vrednovanja, organiziranja i odabiranja potrebnih informacija), *interpretaciju informacija* (kao sposobnost pretvaranja podataka i informacija u znanje i dublje razumijevanje) te *razvijanje novih ideja* kao sposobnost stvaranja novog znanja.

Važnost informacijske pismenosti prelazi okvire knjižnica i knjižničarske struke. Stoga je, između ostalog, uloga knjižničara da svojim stručnim savjetima pomažu drugima u razvijanju strategija informacijskog opismenjavanja i pokretanju odgovarajućih programa i projekata.

Knjižničari bi, prema IFLA-inim smjernicama, trebali promicati i predvoditi programe i aktivnosti vezane uz informacijsko opismenjavanje te razvijati knjižnicu kao informacijsko središte – nudeći prostor za učenje i interakciju pojedinaca i skupina uključenih u postupak

⁶ *Informatička pismenost* podrazumijeva znanja i vještine potrebne za razumijevanje informacijskih i komunikacijskih tehnologija, uključujući hardver, softver, sustave, mreže (mjesne mreže i internet) i ostale dijelove informatičkih i komunikacijskih sustava (IFLA, 2011:20).

⁷ *Medijska pismenost* podrazumijeva znanja i vještine potrebne za razumijevanje svih medija i formata na kojima se podaci, informacije i znanje stvaraju, pohranjuju, prenose i predstavljaju: npr. tiskana izdanja dnevnih listova, novina i časopisa, radio, televizijske emisije, DVD-ovi, fotografije i grafički prikazi (IFLA, 2011:20).

učenja; mjesto za socijalizaciju znanja, pružati pristup računalima i informacijama na Mreži te usavršavati knjižničare kao *informatičke stručnjake*⁸ (IFLA, 2011:27).

Ana Barbarić u radu «Kompetencije informacijskih stručnjaka 21.stoljeća» piše kako informacijski stručnjaci trebaju posjedovati stručnost za sveukupno upravljanje građom i informacijskim izvorima, uključujući identifikaciju, odabir, procjenu, pohranu te pružanje pristupa relevantnim jedinicama građe na bilo kojem mediju ili formatu. Knjižničari kao informacijski stručnjaci trebaju upravljati cjelovitim životnim ciklusom informacija, od nastanka do nabave i, na koncu, uništenja. Taj proces uključuje organizaciju, katalogizaciju, klasifikaciju, diseminaciju; stvaranje i održavanje sadržaja intraneta i ektraneta, tezaurusa i slično (Barbarić, 2009:173).

Nadalje, informacijski stručnjaci trebaju izgrađivati dinamične zbirke građe utemeljene na stvarnom razumijevanju informacijskih potreba korisnika, njihova učenja te životnih i poslovnih navika. Knjižničari moraju biti u stanju iskazati stručno znanje o sadržaju i vrstama građe, uključujući mogućnost kritičke procjene i odabira. Također, na knjižničarima je posao pregovaranja o kupnji ili dobivanju licence za nužne informacijske proizvode i usluge. Naposljetku, knjižničari kao informacijski stručnjaci 21. stoljeća trebaju razvijati informacijsku politiku organizacije s obzirom na građu i informacijske izvore stvorene u toj organizaciji i izvan nje pritom surađujući sa ostalim ustanovama i organizacijama (Barbarić, 2009:174).

Da bi bili osposobljeni obavljati nove zadaće i prihvatiti izazove koje informacijsko društvo stavlja pred njih, ključno je da se knjižničarska struka adekvatno obrazuje o aktualnostima u informacijsko-komunikacijskim tehnologijama te da se konstantno stručno usavršava. Dijana Machala i Aleksandra Horvat tvrde kako je osobna, unutarnja motivacija za promjenom vodeće načelo doživotnog obrazovanja knjižničara. Neki od oblika koje autorice navode su neprestano praćenje stručne literature, prisustvovanje sastancima stručnih udruga, sudjelovanje na stručnim skupovima i pisanje stručnih radova (Machala i Horvat, 2009:154).

⁸ Informacijski stručnjaci su stručne osobe koje strateški koriste informacije u svom poslu kako bi unaprijedile poslanje vlastite organizacije (ustanove). Taj se cilj postiže kroz razvoj, implementaciju i upravljanje građom i uslugama. Informacijski stručnjak rabi tehnologiju kao nužno sredstvo za postizanje ciljeva a tim se izrazom obuhvaćaju, iako ne isključivo, knjižničari, voditelji informacijskih odjela, *web-developeri* (osobe koje razvijaju službe i usluge na Mreži) te informacijski posrednici i savjetnici (Barbarić, 2009:171).

One ističu kako tržište danas ima sve manje vremena za obrazovanje *just in case*, a sve više cijeni programe *just in time* te je nova tržišna ekonomija utjecala na to da se odgovornost za stjecanje i usavršavanje kompetencija prebaci s poslodavca na same pojedince (Machala i Horvat, 2009:156).

Trenutačna financijska i ekonomska recesija, i u Hrvatskoj i u svijetu, odrazila se na perspektivu osnivača-financijera koji knjižnice ne promatra samo kao važne kulturno-informacijske ustanove čije postojanje se podrazumijeva u svakoj zajednici (i koje je samo po sebi opravdano), već ih ponajprije promatra kao poslovne sustave. U takvim uvjetima, kako upozorava Kornelija Petr Balog, nije rijetkost da financijer postavi zahtjeve primateljima financijskih sredstava za opravdanjem utrošenih sredstava. Sukladno tome, za knjižnice je danas postao imperativ da mjere i vrednuju svoje poslovanje, a sve sa ciljem da opravdaju svoje postojanje osnivačima odnosno društvu u cjelini (Petr Balog, 2012:2). Petr Balog tvrdi da, kako bismo mogli govoriti o kulturi vrednovanja u hrvatskim knjižnicama, potrebno je da one izrade svoje temeljne strateške dokumente, da planiraju poslove mjerenja i statističkog prikupljanja podataka i da to uključe u nove opise posla svojih djelatnika, a posebno je važno planirati vrijeme za dodatno obrazovanje i usavršavanje djelatnika i na tom području (Petr Balog, 2012:26).

Knjižničari se pri mjerenju uspješnosti poslovanja i evaluaciji svojih programa i usluga trebaju služiti i kvantitativnim i kvalitativnim metodama te javnosti i osnivaču redovito dostavljati rezultate, kako bi u budućnosti zaštitili svoju struku i osigurali svojim knjižnicama opstanak u vremenu kad je, zbog nedostatka materijalnih sredstava, njihova egzistencija ugrožena. Upravna bi tijela knjižnica morala biti upoznata sa strukom i djelovati u skladu s njenim načelima i pravilima, ne izostavljajući ni državne propise i zakone, a financiranje osigurati u skladu s realnim potrebama knjižnica i korisnika, ali i razmatrati potencijale novih izvora financiranja ili donacija (Mihnjak, 2017:2).

3.2.2. Raznolikost knjižničnih programa i usluga

Važna uloga moderne knjižnice koja se izravno vezuje na koncept informacijskog opismenjavanja, leži u prevladavanju društvene isključenosti i informacijskog jaza između različitih skupina u društvu. Knjižnice moraju djelovati u službi *svih* svojih korisnika te je potrebno veću pozornost pokloniti dostupnosti knjižnice i knjižničnih programa i usluga

osobama s posebnim potrebama te im omogućiti ravnopravan pristup informaciji s ostalim korisnicima.

Jednakost u pristupu knjižničnim službama i uslugama promiču različita izdanja IFLA-e, poput Smjernica za knjižnične službe i usluge za gluhe, Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom, Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice, Smjernice za bolničke pacijente i druga izdanja koja se odnose na osjetljive skupine u društvu. Ono što je tim različitim smjernicama zajedničko je misija knjižnice da poveća vidljivost tih skupina u društvu te osigura jednakost u dostupnosti informacija.

Kako bi to ostvarili, knjižničari moraju usko surađivati s udrugama osoba s posebnim potrebama, osigurati građu specifičnu za njihove potrebe te educirati bar određeni dio svojih djelatnika za rad s određenom skupinom – primjerice, zaposliti djelatnike koji su i sami pripadnici tih skupina ili dobro poznaju njihovu zajednicu. Pritom je važno osigurati dovoljno materijalnih sredstava (za nabavu građe na brajici, građe na stranim jezicima, građe u DAISY formatu...) što često nije lako provesti budući da je takva građa uglavnom skuplja od građe koju knjižnice obično nabavljaju. Ipak, treba postojati tendencija da se neki minimum ipak ostvari i težiti povećanju broja primjeraka takve građe, kao i uređenju samog knjižničnog prostora kako bi bio adekvatan za korištenje od strane osoba s posebnim potrebama.

Osim toga, važno je da knjižnica razvija službe i usluge za svoje najmlađe korisnike, djecu i mladež, kojima je također potrebna posebna pažnja i postojanje specifičnih programa i usluga. Alka Stropnik, u «Knjižnicama za nove generacije», piše kako su današnji korisnici usluga za mlade odrastali okruženi novim tehnologijama kojima se koriste u različite svrhe: od rješavanja školskih zadaća, igranja, slušanja i razmjene glazbe do komunikacije. Mladi se više ne zadovoljavaju pasivnim korištenjem interneta, već aktualno sudjeluju u kreiranju sadržaja. Kako bi zadovoljili informacijske potrebe i interese mladih korisnika i privukle nove, knjižnice (s naglaskom na narodne i školske) trebaju omogućiti sudjelovanje u osmišljavanju i stvaranju sadržaja knjižničnih mrežnih stranica (Stropnik, 2013:10).

Nove usluge koje knjižnice trebaju pružati su stvaranje umrežene okoline za učenje koja stimulira razvoj i u kojoj se stječu vještine cjeloživotnog učenja, čitanja i vještina korištenja tehnologija informacijskog društva. Potrebno je osmisliti posebne programe poput, primjerice, klubova za pisanje domaćih zadaća, čitateljske grupe za čitanje i pisanje priča, uvjete za

uživanje u razmjeni između odraslih, djece i mladih koji uključuju nove tehnologije i različite kulturne aktivnosti, kako bi se povećao potencijal za konstruktivnije provođenje slobodnog vremena (Stropnik, 2013:20).

Stropnik ističe važnost knjižničnih mrežnih stranica kao nužne prisutnosti knjižnica u virtualnom prostoru. Te stranice ne bi trebale biti statičke, već dinamičke i trebale bi omogućavati interakciju korisnika i djelatnika knjižnice, mogućnost kreiranja sadržaja od strane korisnika (primjerice, u vidu pisanja osvrti na pročitane naslove ili pisanja blogova) te ponuditi različite opcije poput online rezervacije knjiga, provjere statusa posudbe, komentiranja ponuđenih naslova u katalogu i slično.

Osim tradicionalnih usluga fizičke knjižnice, kako tvrdi Stropnik, na mrežnim stranicama se može predstaviti i uvođenje novih usluga, poput obavještanja korisnika elektroničkom poštom ili SMS porukama o rezerviranim knjigama, događanjima u knjižnici ili poveznica na profil knjižnice na društvenim mrežama kojeg treba redovito ispunjavati novim i relevantnim sadržajima te tako promicati knjižnicu i u digitalnoj sredini.

Knjižnice trebaju surađivati sa školama i ostalim lokalnim obrazovnim i kulturnim ustanovama poput muzeja, kazališta i galerija te njegovati i promicati ljubav prema knjizi kod svih skupina svojih korisnika, a posebice kod onih najmlađih.

Stropnik tvrdi kako na knjižničnim mrežnim stranicama, primjerice, može djelovati forum ili diskusijske grupe koji povećavaju interaktivnost u razmjeni informacija između samih korisnika (Stropnik, 2013:98). Na knjižničarima je da ukažu na važnost interneta i iskoriste ga kao medij za učenje informacijske pismenosti mladih korisnika, ali i promiču vidljivost svoje knjižnice u digitalnoj sferi.

Dobro dizajnirane knjižnične mrežne stranice moraju imati jasnu navigaciju i sadržaj koji odgovara informacijskim interesima i potrebama korisnika, a osim kvalitetnog sadržaja potrebno je osigurati i pristupačnost mrežnog sadržaja za sve korisnike, bez obzira na uvjete i mogućnosti pristupanja mrežnom sadržaju (Stropnik, 2013:122).

Zaključno, knjižnice trebaju djelovati kao proaktivne sile u svojoj lokalnoj zajednici. Knjižničari kao informacijski stručnjaci novog doba trebaju djelovati prema visokim standardima struke poštujući etička načela profesije.

U Hrvatskoj, Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva obvezuje knjižničare da se u svom radu rukovode načelom razvoja i očuvanja intelektualnih sloboda pojedinca te zaštitom osnovnih demokratskih načela šire društvene zajednice. Pritom, knjižničari trebaju biti profesionalno uključeni u nastavni, znanstveni i kulturni život svoje sredine, čuvati ugled, dostojanstvo i integritet struke te ostvarivati suradnju i kolegijalan odnos s pripadnicima svoje, kao i srodnih struka.

4. Programi Gradske knjižnice Poreč u lokalnoj zajednici

Kao što sam izložila u prethodnom poglavlju, razvoj digitalnih tehnologija i njihova široka upotreba od kraja devedesetih godina dvadesetog stoljeća, utjecali su na knjižnično poslovanje i ulogu narodnih knjižnica u lokalnoj zajednici u kojoj djeluju. Kao primjer pozitivne prakse očuvanja knjižnične djelatnosti u digitalnom okruženju, u ovom ću poglavlju sagledati programe koje Gradska knjižnica Poreč nudi svojim korisnicima.

Gradska knjižnica Poreč osnovana je odlukom Općine Poreč 1967. godine u sklopu Narodnog sveučilišta, a 2007. godine postala je samostalna javna ustanova. Knjižnica se danas sastoji od dva odjela, Središnjeg odjela koje se nalazi na adresi Trg Marafor 3, te Odjela za djecu i mlade koji se nalazi na adresi Trg Marafor 4. Ravnateljica knjižnice je dr.sc. Irides Zović, diplomirana knjižničarka i doktorica informacijskih znanosti. Cjelokupna knjižnična građa je dostupna u slobodnom pristupu, a fond je u potpunosti katalogiziran i pretraživ putem elektroničkog knjižničnog kataloga (Zović, 2010).

4.1. Programi za djecu i mlade

Posebna pozornost u Gradskoj knjižnici Poreč posvećuje se djeci i mladima. Odjel za djecu i mlade nalazi se odmah pored Središnjeg odjela i djeluje na tri kata. Kao što nalažu IFLA-ine smjernice, uređenju odjela je pridodana posebna pažnja, stoga sam izgled i šarenilo dječjeg odjela privlači interes djece. Kako bi djeca od najranije dobi posjećivala knjižnicu i njegovala odnos s knjigom, članarina za predškolce do sedam godina starosti je besplatna, a članarina za učenike i studente je umanjena za 30%. Svake godine pripremaju se novi programi i radionice kako bi se djeca i mladi svih uzrasta osjećali dobrodošlima u knjižnicu. Ove je godine, primjerice, u Odjelu za djecu i mlade u pripremi otvaranje *Stripoteke*.

Tijekom cijele godine provode se tjedne kreativno-edukativne radionice pod nazivom *Petkom u pet* u zimskom periodu i *Prije mora do Marafora* tijekom ljetnih praznika. Radionice su zamišljene kao kreativno provođenje slobodnog vremena, razvijanje rane pismenosti, stvaranje navike dolaska u knjižnicu i poticanja čitanja kod djece od najranije dobi. Osim radionica, susreti su zamišljeni u obliku igraonica, pričaonica ili malog kina. Općenito, prvi dio susreta je edukativnog karaktera - knjižničarka razgovara s djecom o temi koja se tog dana obrađuje, motivira ih na razgovor i uključuje u diskusiju, dok je drugi dio radionica

kreativnog karaktera u kojem djeca vlastitim rukama, i uz pomoć knjižničarskog osoblja ili roditelja, izrađuju i stvaraju mala umjetnička djela. 2016. godine održano je 29 radionica pod nazivom *Petkom u pet* koje je sveukupno posjetilo preko 450 djece predškolske i školske dobi, te 5 radionica iz ciklusa *Prije mora do Marafora* koje je posjetilo pedesetak djece.

2016. godine Gradska knjižnica Poreč pridružila se adventskim događanjima koja su organizirana u gradu Poreču. *Advent Poreč-Avvento Parenzo* prvi je puta organiziran 2016. godine i polučio je pozitivne rezultate. Gradska knjižnica Poreč mu se pridružila prvenstveno s dječjim programima - prigodnim radionicama *Petkom u pet*, *Uredom Djeda Mraza*, *Tvornicom igračaka* i zajedničkim kićenjem božićnog drvca.

Ured Djeda Mraza zamišljen je kao mjesto u kojem djeca pišu i ostavljaju pisma Djeda Mrazu, koji je na badnji dan preuzeo sve njihove poruke. Radio je svaki dan od ponedjeljka do petka, a vesele knjižničarke dočekivale su mnogobrojnu dječicu koja su došla svoje božićne želje i pisma predati u posebno osmišljen sandučić. U razdoblju od 7. prosinca do 24. prosinca *Ured Djeda Mraza* posjetilo je 388 djece organiziranih grupa iz porečkih osnovnih škola i vrtića, a još je mnogo djece došlo i individualno s roditeljima.

Tvornica igračaka bila je smještena na prvom katu Odjela za djecu i mlade i privukla je preko stotinu djece u krug razmjene korištenih igračaka, slikovnica i crtića. Prvotni fond korištenih igračaka skupile su djelatnice Gradske knjižnice Poreč i nekolicina članova koja je donirala nekoliko kutija igračaka. Sve su igračke bile izložene kako bi djeca mogla razgledati i izabrati svoju omiljenu. Za svaku igračku, slikovnicu ili crtić koju su djeca uzela, donijela su jednu svoju korištenu. Na taj se način potaknulo djecu na razmjenu, ali i darivanje, budući su mnoga djeca donijela i višak svojih igračaka. Na ovaj je način razmjenjeno gotovo sto igračaka i razveseljeno isto toliko mališana.

Gradska knjižnica Poreč počela je 1995. godine dodjeljivati nagradu *Laurus nobilis* učenicima viših razreda osnovnih škola i srednjih škola na području Poreštine na hrvatskom i talijanskom jeziku. Nagrada je nastala s ciljem poticanja pisanog stvaralaštva i razvijanja pismene kreativnosti kod djece. Svake se godine izdaje natječaj za izvorno prozno djelo (kratka priča, humoreska, koserija, pjesma u prozi, putopis, biografski zapis, esej i slično) koje je neobjavljeno i kraće od četiri kartice teksta. Radovi ocjenjuju profesori/ce hrvatskog jezika, a zbog objektivnosti radovi se predaju i ocjenjuju pod zaporkom. Prosudbeni odbor

profesora odabire najbolje radove koji se potom izdaju u zbirci PoZiCa. Ta je zbirka nastala suradnjom prijateljskih gradova Poreča, Crikvenice i Zaboka te se u njoj tiskaju najbolji učenički radovi iz ta tri grada. Svake godine, nagrađenim učenicima se dodjeljuju prigodne nagrade, kao i trodnevni izlet na svečanu dodjelu Nagrade Ksaver Šandor Gjalski u Zaboku (Izvor 1).

Krajem 2015. godine Gradska knjižnica Poreč počela je s održavanjem novog ciklusa radionica za mlade pod nazivom *Kava u 2*. Već od prvih susreta pokazan je veliki interes ove dobne skupine za sadržajem ove vrste. Kako u Poreču nema dovoljno aktivnosti, niti prostora koji je dan na korištenje mladima, Gradska knjižnica je treći kat Odjela za djecu i mlade namijenila upravo njima. Radionice vodi knjižničarka, ali česta su gostujuća predavanja mladih autora, studenata ili profesora koji svoja iskustva dijele s mlađom generacijom. Radionice su osmišljene s naumom da mladima pomognu aktivirati i koristiti individualni potencijal, te razviti socijalne, kulturne i komunikacijske vještine. Gradska knjižnica nudi siguran prostor gdje se širi osjećaj tolerancije, sigurnosti i pripadnosti društvenom okruženju, a mladi korisnici postaju stvaratelji i moderatori zajedničkih druženja. Radionice uključuju raznolike teme poput pisanja, plesa, drame, igara, a zanimljivost je da se svako druženje odvija uz šalicu kave. Tijekom 2016. godine održalo se 27 susreta na kojima je sudjelovalo preko 600 mladih, većinom srednjoškolaca.

4.2. Volonterski programi

Gradska knjižnica Poreč prepoznala je važnost volonterskog djelovanja u zajednici, stoga su mnogi programi koje razvija okrenuti upravo u tom smjeru. Mnogi sugrađani voljni su i željni pomoći knjižnici u njenom djelovanju, stoga poklanjaju svoje slobodno vrijeme u sklopu projekata Gradske knjižnice. Tijekom 2016. godine čak sto volontera priključilo se programima u Knjižnici te su oni odradili više od 990 sati u sklopu projekata *BOOKtižin*, *Dam-daš: volonteri u akciji*, *Sretne priče*, knjižnični stacionari i inicijative Centra za inkluziju i podršku u zajednici.

Međunarodni festival pročitanih knjiga *BOOKtiga* održava se svake godine na trgu Marafor, najstarijem antičkom trgu u Poreču, na kojem je smještena i Gradska knjižnica. Manifestacija je prvi puta održana 2008. godine, a njezin je cilj popularizacija knjige i čitanja. Tijekom cijelog trajanja *BOOKtije* (koja traje između tri do šest dana) postavljen je i *BOOKtižin*,

prodajni dio sa štandovima na kojima se prodaju rabljene knjige. Cijena je simboličnih deset kuna, a sav prihod od prodaje ide u dobrotvorne svrhe. Na sajmu sudjeluju i brojni antikvarijati iz zemlje i inozemstva, a svaki dan je bogat predavanjima i književnim susretima, te radionicama.

Naziv festivala je ujedno i naziv nagrade koja se uručuje u *Noći knjiga*, a nagrada se dodjeljuje najčitanijem domaćem živućem autoru u knjižnicama Istarske županije. Osim novčane nagrade, dodjeljuje se nagrada u obliku nagrađene knjige koja je mjesec dana putovala po svim istarskim narodnim knjižnicama u koju su čitatelji ispisivali svoje dojmove. Kao takva, nagrada je jedinstvena jer sama sebe stvara svakim novim doživljajem čitatelja.

2016. godine *BOOKtiga* je trajala od 20. travnja do 23. travnja i ugostila je mnoge istaknute hrvatske književnike. Književni gost je bio Pavao Pavličić, knjige za djecu predstavili su Mladen Kušec, Uroš Petrović i Vesna Tripar, dok je Rosie Kugli predstavila svoj roman *Nisam ti rekla...* Dobitnik nagrade *BOOKtiga* za 2016. godinu bio je Ivica Prtenjača sa svojim romanom *Brdo*. U sklopu festivala, održana je i prva dobrotvorna aukcija knjiga i tiskovina u Istri *Udomi knjigu* nastala iz suradnje antikvarijata Glavan iz Ljubljane i riječkog Malog nebodera. Na knjižnom sajmu *BOOKtižin* sudjelovalo je 44 volontera, koji su sveukupno volontirali 216 sati. Cjelokupnim iznosom koji je zarađen prodajom knjiga financirala se izgradnja kućice za projekt *My free little library* (Izvor 1).

Projekt *Dam-daš: volonteri u akciji* izvodi se od 2009. godine i nastao je kao odgovor na potrebu zajednice za cjeloživotnim učenjem i usavršavanjem. Poreč kao turističko središte Istarske županije zapošljava veliki broj sezonskih radnika koji u zimskim mjesecima raspoložu slobodnim vremenom. Stoga je Gradska knjižnica Poreč razvila projekt u suradnji s građanima koji se odvija upravo zimi kada veliki broj korisnika može, i želi podijeliti svoje znanje kao voditelji radionica; ili naučiti i usavršiti neku novu vještinu kroz pohađanje određenih radionica. Projekt *Dam-daš* naišao je od svojih početaka na veliki odaziv građana, stoga je svaka nova godina projekta sve bogatija i raznovrsnija, a često se tečajevi i nastavljaju jer polaznici pokazuju zainteresiranost za daljnjim usavršavanjem vještina, posebice za učenjem novih jezika. Sve su radionice u sklopu projekta besplatne i namijenjene su prvenstveno članovima knjižnice, no najčešće su ponuđeni i svim ostalim zainteresiranim građanima.

Radionice se održavaju u prostorima knjižnice, a volonteri-voditelji se javljaju na javni poziv s prijedlogom i kratkim opisom radionice. Nakon isteka roka za prijavu voditelja, sve radionice se javno objavljuju i slijedi upis polaznika. Ukoliko je broj polaznika ograničen, prvo se upisuju volonteri i članovi knjižnice, a zatim svi ostali. Ukoliko se na radionicu ne prijavi minimalan broj polaznika, radionica se ne održava. Voditelji na kraju održanih radionica dobivaju volonterske knjižnice, a većina volontera nudi svoja znanja iz godine u godinu, čime se stvara kontinuitet u učenju. 2016. godine održano je čak 20 radionica: Decoupage, Psihodrama:Vježbanje života, Rekonekcija, Osnove programiranja, Španjolski jezik, Intuitivna aromaterapija, Anatomija uspjeha, Harmonija duše i tijela, Osnove kukičanja, Strah i ljubav kao dva pola dualnosti, Osnove astrologije, Intuitivno slikanje vodenim bojama, Ukrasimo Božić prirodom, Njemački jezik, Od biljke do patenta, Bahove kapi, Tiffany tehnika, Principi prirodne bezglutenske vegetarijanske prehrane, Osnove korištenja Office programa te Kompostiranje na malom prostoru (Izvor 1).

2013. godine Gradska knjižnica Poreč započela je s projektom *Knjiga pri ruci* s ciljem širenja knjižničnih usluga i na okolnom području Poreštine. Projekt obuhvaća otvaranje knjižničnih stacionara u okolnim mjesnim odborima, a do danas ih je otvoreno četiri - u Červar Portu, Novoj Vasi, Varvarima i Baderni. Gradska knjižnica Poreč osigurava cjelokupni fond knjiga i tehničku opremu, dok lokalni mjesni odbori osiguravaju mjesto u kojem djeluje knjižnični stacionar. Stacionari su otvoreni u prosjeku dva sata tjedno, a cjelokupan rad u stacionarima obavlja se djelatnošću volontera. Članstvo je besplatno i nije potrebno biti član Gradske knjižnice Poreč kako bi se mogle posuđivati knjige u knjižničnim stacionarima.

Prvi je knjižnični stacionar otvoren 15. svibnja 2013. godine u Červar Portu. Na području od oko pedeset četvornih metara nalazi se 1300 knjiga za slobodnu posudbu i 600 knjiga koje su dio *Bookcrossing* projekta. 2014. godine potpisan je sporazum između Gradske knjižnice Poreč i Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper o darivanju 200 naslova popularne građe na slovenskom jeziku knjižničnom stacionaru Červar Porat, čime je broj knjiga za posudbu narastao na preko 1500. Knjižnični stacionar trenutno broji preko 200 aktivnih korisnika. Drugi je knjižnični stacionar otvoren je 11.11.2014. godine u Novoj Vasi i trenutno broji preko 500 knjiga. Veliki dio tog broja pripada i knjigama za djecu, a tijekom prošle godine započele su i radionice za djecu.

Knjižnični stacionari u Varvarima i Baderni otvoreni su tijekom 2015. godine. Stacionar Varvari nalazi se u novoobnovljenim prostorijama mjesnog odbora i sadrži više od pet stotina knjiga za djecu i odrasle. Nedugo nakon otvaranja održane su i prve radionice za djecu. Stacionar u Baderni otvoren je posljednji, 24. travnja 2015. godine i broji preko osam stotina naslova za djecu i odrasle. Nakon otvaranja iskazan je interes za dječjim radionicama, stoga je radionicu održala autorica Vesna Tripar (Izvor 1).

4.3. Ostali programi Gradske knjižnice Poreč

Sretne priče je naziv socijalno-inkluzivnog projekta kojeg je Gradska knjižnica započela 21. travnja 2016. godine u Domu za starije i nemoćne Poreč. Imajući u vidu da korisnici doma zbog slabijeg ili oštećenog vida ne mogu samostalno čitati, a zbog obima posla zaposlenici doma ne stignu, Knjižnica je odlučila započeti s projektom povezivanja knjiga i korisnika Doma. Od početka provedbe do kraja 2016. godine održano je petnaest susreta na kojima su volonteri čitali zainteresiranim korisnicima. Na prvom susretu čitao je Mladen Kućec, a uključili su se i učenici porečke osnovne škole koji su sudjelovali na dva susreta. Kako na svaki susret dolazi veliki broj korisnika, čitanje se ove godine odvija gotovo svakog tjedna.

1. srpnja 2015. godine Gradska knjižnica Poreč započela je suradnju s porečkim Centrom za inkluziju i podršku u zajednici s ciljem povećanja kompetencija za tržište rada i zapošljivost osoba s intelektualnim teškoćama putem razvoja dnevnih radnih aktivnosti te jačanjem aktivnog sudjelovanja u zajednici. Dio projekta Centra za inkluziju i podršku u zajednici podrazumijeva aktivnosti volontiranja, stoga je Gradska knjižnica Poreč primila dva člana na svakotjedno volontiranje u Odjelu za djecu i mlade.

Osim navedenih programa koji pospješuju socijalnu inkluziju, Gradska knjižnica Poreč od 1994. tradicionalno organizira susret pjesnika pod nazivom *Verši na šterni*.

Svake godine Knjižnica raspisuje natječaj za originalnom, neobjavljenom pjesmom na čakavskom jeziku. Od 2007. godine Knjižnica je proširila natječaj na svu čakavsku poeziju, ne samo istarskih autora. Izbornici se mijenjaju svake godine, a odabrane pjesme tiskaju se u zbirci pod nazivom *Verši na šterni*. Susret pjesnika tradicionalno se održava druge subote u mjesecu lipnju na baroknoj Battistelonoj šterni u Vižinadi gdje svi odabrani pjesnici čije pjesme su tiskane u zbirci kazuju svoje stihove (Izvor 1).

11. studenog 2015. godine Gradska knjižnica Poreč otvorila je prvu *Kućicu za knjige* u porečkom dječjem parku Olge Ban i time se pridružila tisućama malenih knjižnica koje činu mrežu *My little free library*. Knjižnica je napunila kućicu mnogobrojnim aktualnim naslovima za djecu i odrasle, a svakog tjedna građani doniranim knjigama nadopunjuju njezinu ponudu.

Zbog pozitivnog odjeka prve kućice za knjigu, Gradska knjižnica Poreč je točno godinu dana kasnije, 11. studenog 2016. godine otvorila još jednu kućicu za knjige u Vižinadi i time nastavila širenje knjižnične djelatnosti i pristup knjigama u okolnim područjima Poreštine.

5. Zaključak

U ovom sam radu, kroz pregled povijesnog razvoja pisma, knjige i knjižnica pokušala predočiti činjenicu da se knjižnična djelatnost i djelovanje knjižnica mijenjalo sukladno društvenom i tehnološkom razvoju te potrebama zajednice. Na taj sam način željela izbjeći tehnološki determinizam koji se i danas često javlja u knjižničarskoj teoriji, a prema kojem tehnologija djeluje kao agens koji mijenja društvo. Htjela sam istaknuti kako nije upitno da tehnološki razvoj utječe na društvo, pa tako i na knjižnice, no društvo kroji svaku novu tehnologiju primarno prema svojim potrebama.

Pojava digitalnih tehnologija i razvitak informacijskog društva pred knjižnicama su postavili brojne izazove, no ključno je da knjižničarska struka tu tehnologiju ne doživljava kao suparnika već kao jednog od pokazatelja smjera u kojem se društvo kreće te odraza potreba svojih korisnika.

Još uvijek postoji mnogo problema koje knjižničarska struka treba riješiti na globalnoj, ali i na lokalnoj razini. U radu sam istaknula nekoliko problema koje ističe Daniela Živković, a to su digitalizacija, izgradnja institucijskih repozitorija, nabava elektroničke građe te stručno obrazovanje i usavršavanje. Ta ključna pitanja, kao i naglasak na, uvijek individualne, korisničke potrebe trebaju biti okosnice djelovanja suvremenih knjižnica.

U tom djelovanju knjižnice trebaju slijediti primjere dobre prakse iz svijeta, ali i na razini države te, u mjeri u kojoj je to moguće, težiti k ciljevima opisanima u stručnoj literaturi.

Ti su ciljevi prvenstveno usmjereni na jačanje informacijske pismenosti, poboljšavanje ravnopravnosti svih građana u dostupnosti informacija, nepristranost i profesionalnost u radu knjižničnih djelatnika te rad za dobrobit zajednice i društva u cjelini kroz izgradnju demokratskog društva znanja.

Za ostvarenje tih ciljeva potrebno je djelovati u vlastitoj okolini te, s obzirom na lokalne prilike, prilagoditi sredstva i metode djelovanja. U radu sam, na primjeru Gradske knjižnice Poreč, pokušala opisati načine na koje knjižnica konkretno može doprinjeti razvoju i promicanju općih ciljeva knjižničarske djelatnosti, te smatram kako bi svaka knjižnica trebala otvoriti svoja vrata, izaći iz svojih zidova i pridružiti se svojim sugrađanima u proaktivnoj izgradnji nekog boljeg društva.

6. Popis literature i izvora

1. **Akeroyd, J.** (2007) Budućnost visokoškolskih knjižnica. // 4. i 5. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama : zbornik radova. HKD, Zagreb ; str. 8-11.
2. **Barbarić, A.** (2009) Kompetencije informacijskih stručnjaka 21. stoljeća. // Cjeloživotno učenje knjižničara : ishodi učenja i fleksibilnost. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb ; str. 171-176.
3. **Buckland, M.** (2000) Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga. Benja, Lokve.
4. **Horvat, A. i Živković, D.** (2012) Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
5. **Horvat, A. i Živković, D.** (2009) Knjižnice i autorsko pravo. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
6. **IFLA** (1999) Knjižnice i intelektualna sloboda. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/kiis.htm> (preuzeto 25.8.2017.)
7. **IFLA** (2011) Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju : završna verzija. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb
8. **Machala, D. i Horvat, A.** (2009) Nacionalni program trajne izobrazbe knjižničara temeljen na ishodima učenja: prema priznavanju neformalnog obrazovanja knjižničara. // Cjeloživotno učenje knjižničara : ishodi učenja i fleksibilnost, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb ; str. 151-162.
9. **Mihnjak, J.** (2017) Uloga knjižnica u prevladavanju društvene isključenosti. // Artos: časopis za znanost, umjetnost i kulturu. 5. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/254952> (preuzeto 25.8.2017.)
10. **Ong, W.** (2002) Orality and literacy: the technologizing of the world. Routledge, London/New York.
11. **Pelc, M.** (2002) Pismo-knjiga-slika, Golden marketing, Zagreb.
12. **Petr-Balog, K.** (2012) Kultura vrednovanja kao dio organizacijske kulture hrvatskih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 1. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/137943> (preuzeto 25.8.2017.)
13. **Petrak, J.** (2014) Otvoreni pristup – put k znanju kao javnom dobru. URL: <http://medlib.mef.hr/2224/> (preuzeto 25.8.2017.)
14. **Sabolović-Krajina, D.** (2016) Narodna knjižnica kao središte lokalne zajednice u suvremenom društvu. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb. URL:

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/6373/1/doktorski%20rad%20dijana%20sabolovic%20krajina.pdf> (preuzeto 25.8.2017.)

15. **Stipanov, J.** (2010) Knjižnice i društvo. Školska knjiga, Zagreb.
16. **Stipčević, A.** (2006) Povijest knjige. Matica hrvatska, Zagreb.
17. **Stropnik, A.** (2013) Knjižnica za nove generacije: virtualni sadržaji i usluge za mlade. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Zagreb.
18. **UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice** (1994). URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (preuzeto 25.8.2017.)
19. **Vrana, R. i Kovačević, J.** (2010) Položaj knjižnice u umreženom društvu. URL: [https://www.hkdruštvo.hr/datoteke/995/vbh/God.53\(2010\),br.3-4](https://www.hkdruštvo.hr/datoteke/995/vbh/God.53(2010),br.3-4) (preuzeto 25.8.2017.)
20. **Zović, I.** (2010) Gradska knjižnica Poreč u **Dobrić, B** (2010) Knjižnice Istarske županije-vodič. Društvo bibliotekara Istre, Pula.
21. **Živković, D.** (2015) Knjižnice na putu od poslanja do strategije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 58, 1-2. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/211850> (preuzeto 25.8.2017.)
22. **Živković, D. ; Tot, M. ; Šalamon Cindori, B.** (2012) Elektronička knjiga u muzeju. // Muzeologija. 48/49 ; str. 285-290. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/164867> (preuzeto 25.8.2017.)

Izvor 1: <http://www.knjiznicaporec.hr/home.aspx>

Izvor 2: <https://littlefreelibrary.org/about/>